

โพธิปักขิยธรรมเพื่อการรู้แจ้ง

๑๐ มกราคม ๒๕๕๕

อ.สุภีร์ ทุมทอง

โพธิปักขิยธรรม

ธรรมที่เราแสดงแล้ว เพื่อความรู้ยิ่ง เธอทั้งหลาย ฟังเรียน เสพ
เจริญ ทำให้มากด้วยดี โดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้ จะพึงตั้งอยู่ได้นาน
ดำรงอยู่ได้นาน ชื่อนั้น ฟังเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก
เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์
เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คืออะไร

- คือ ๑. สติปัฏฐาน ๔   ๒. สัมมัปปธาน ๔
๓. อธิศีลสมาบัติ ๔   ๔. อินทรีย์ ๕
๕. พละ ๕   ๖. โพชฌงค์ ๗
๗. อริยมรรคมีองค์ ๘

ที่.ม. ๑๐/๑๘๔ มหาปรินิพพานสูตร

๑. สติปัฏฐาน ๔

ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้ เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์
เพื่อล่วงโศกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส
เพื่อบรรลุนิพพาน

ทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔ ประการ สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ที.ม. ๑๐/๓๗๓ มหาสติปัฏฐานสูตร

๑. สติปัฏฐาน ๔

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
  ๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
  ๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
- ที.ม. ๑๐/๓๗๓ มหาสติปัฏฐานสูตร

๒. สัมมัตถุสสน ๔

ภิกษุทั้งหลาย สัมมัตถุสสน ๔ ประการนี้ สัมมัตถุสสน ๔ ประการ
อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. สร้างนันทะ พยายาม ปราบภคความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น
๒. สร้างนันทะ พยายาม ปราบภคความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
๓. สร้างนันทะ พยายาม ปราบภคความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
๔. สร้างนันทะ พยายาม ปราบภคความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที
แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. อิทธิบาท ๔

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปได้ถึงฝั่ง โนนจากฝั่งนี้ อิทธิบาท ๔ ประการ อะไรบ้าง
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปรธานสังขาร
๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปรธานสังขาร
๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปรธานสังขาร
๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปรธานสังขาร
แล้วย่อมเป็นไปได้ถึงฝั่ง โนนจากฝั่งนี้

ส.ม. ๑๕/๘๑๓ อปารสูตร

๔. อินทรีย์ ๕

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ อินทรีย์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัทธินทรีย์ ๒. วิริยอินทรีย์ ๓. สตินทรีย์ ๔. สมာธินทรีย์

๕. ปัญฺณินทรีย์, **สัทธินทรีย์** เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึศรัทธา **เชื่อพระบัญญัติ**ของ

ตถาคต ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์

ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม

เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า

เป็นพระผู้มีพระภาค นี้เรียกว่า สัทธินทรีย์

ส.ม. ๑๕/๔๘๐ ทุติยวิภังคสูตร

๔. อินทรีย์ ๕

วิริยอินทรีย์ เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้
เป็นผู้ปรารถนาความเพียร **เพื่อละอกุศลธรรม เข้าถึงกุศลธรรม**
มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม
เธอสร้างฉันทะ พยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ...
เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ...
เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบูลย์
เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า **วิริยอินทรีย์**
ถ.ม. ๑๕/๔๘๐ ทุติยวิภังคสูตร

๔. อินทรีย์ ๕

สตินทรีย์ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติปัญญา เป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกรู้ถึงสิ่งที่ทำ คำที่ได้พูดไว้นานบ้าง

เธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ

กำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกได้

พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ...

พิจารณาเห็นจิตในจิต ...

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ ... นี้เรียกว่า สตินทรีย์

ส.ม. ๑๕/๔๘๐ ทุติยวิภังคสูตร

๔. อินทรีย์ ๕

สมาธิอินทรีย์ เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ทำนิพพาน ให้เป็นอารมณ์ ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต, เธอสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุ**ปฐมฌาน**ที่มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่, เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุ**ทุติยฌาน** มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่, เพราะปีติจาง คลายไป เธอมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุ **ตติยฌาน**ที่พระอริยทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว เธอบรรลุ**จตุตถฌาน**ที่ไม่มีทุกข์และไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า สมาธิอินทรีย์

๔. อินทรีย์ ๕

ปัญญินทรีย์ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญา เป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ จำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

เธอรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ

นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา

นี้เรียกว่า ปัญญินทรีย์

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้

ส.ม. ๑๕/๔๘๐ ทุติยวิภังคสูตร

๕. พละ ๕

เหตุที่อินทรีย์ ๕ ประการอาศัยแล้วกลายเป็นพละ ๕ ประการ
และที่พละ ๕ ประการอาศัยแล้วกลายเป็นอินทรีย์ ๕ ประการเป็นอย่างไร
คือ สิ่งใดเป็นสัทชินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสัทธาพละ สิ่งใดเป็นสัทธาพละ
สิ่งนั้นเป็นสัทชินทรีย์, สิ่งใดเป็นวิริยอินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นวิริยพละ
สิ่งใดเป็นวิริยพละ สิ่งนั้นเป็นวิริยอินทรีย์, สิ่งใดเป็นสติอินทรีย์
สิ่งนั้นเป็นสติพละ สิ่งใดเป็นสติพละ สิ่งนั้นเป็นสติอินทรีย์,
สิ่งใดเป็นสมาธิอินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสมาธิพละ สิ่งใดเป็นสมาธิพละ
สิ่งนั้นเป็นสมาธิอินทรีย์, สิ่งใดเป็นปัญญาอินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นปัญญาพละ
สิ่งใดเป็นปัญญาพละ สิ่งนั้นเป็นปัญญาอินทรีย์

ส.ม. ๑๕/๕๑๓ สาเกตสูตร

๖. โพชฌงค์ ๗

สติปัฏฐาน ๔ ประการที่ภิกษุเจริญอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร
จึงทำให้โพชฌงค์ ๗ ประการบริบูรณ์ คือ สมัยใด ภิกษุพิจารณาเห็นกาย
ในกายอยู่ สมัยนั้น สติของเธอตั้งมั่น ไม่หลงลืม

(๑) สมัยใด สติของภิกษุย่อมตั้งมั่น ไม่หลงลืม สมัยนั้น **สติสัมโพชฌงค์**
เป็นอันภิกษุปรารถนาแล้ว ภิกษุเจริญสติสัมโพชฌงค์ สติสัมโพชฌงค์จึงถึง
ความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ

ส.ม. ๑๕/๕๘๕ ปฐมอานันทสูตร

๖. โปชนงค์ ๓

(๒) เธอมีสติอยู่อย่างนั้น ค้นหา พิจารณา สอดส่องธรรมนั้นด้วยปัญญา
สมัยใด ภิกษุมีสติอยู่อย่างนั้น ค้นหาพิจารณา สอดส่องธรรมนั้นด้วยปัญญา

สมัยนั้น **ธัมมวิจยสัมโปชนงค์** เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุเจริญ

ธัมมวิจยสัมโปชนงค์ ธัมมวิจยสัมโปชนงค์จึงถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ

(๓) เมื่อเธอค้นหาพิจารณา สอดส่องธรรมนั้นด้วยปัญญา ความเพียรอันไม่

ย่อหย่อนเชื่อว่าเป็นอันปรารภแล้ว สมัยใด ความเพียรไม่ย่อหย่อนเป็นอัน

ภิกษุผู้ค้นคว้าพิจารณา สอดส่องธรรมนั้นด้วยปัญญาปรารภแล้ว สมัยนั้น

วิริยสัมโปชนงค์ เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุเจริญวิริยสัมโปชนงค์

วิริยสัมโปชนงค์จึงถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ

ถัม.ม. ๑๕/๕๘๕ ปฐมอานันทสูตร

๖. โปชนงค์ ๗

(๔) ปีติไม่มีอามิสย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้ปรารถนาความเพียร สมัยใด

ปีติไม่มีอามิสเกิดแก่ภิกษุผู้ปรารถนาความเพียร สมัยนั้น **ปีติสัมโปชนงค์**

เป็นอันภิกษุปรารถแล้ว ภิกษุเจริญปีติสัมโปชนงค์

ปีติสัมโปชนงค์จึงถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ

(๕) แม้กายของภิกษุผู้มีใจมีปีติย่อมนระงับ แม้จิตก็ระงับ สมัยใด แม้กาย

ของภิกษุผู้มีใจมีปีติย่อมนระงับ แม้จิตก็ระงับ สมัยนั้น **ปัสสัทธิสัมโปชนงค์**

เป็นอันภิกษุปรารถแล้ว ภิกษุเจริญปัสสัทธิสัมโปชนงค์

ปัสสัทธิสัมโปชนงค์จึงถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ

ถ.ม. ๑๕/๕๕๕ ปฐมอาเนนทสูตร

๖. โพชฌงค์ ๗

(๖) จิตของภิกษุผู้มีกายระงับ มีสุข ย่อมตั้งมั่น สมัยใด จิตของภิกษุผู้มีกายระงับ มีสุข ย่อมตั้งมั่น สมัยนั้น **สมาธิสัมโพชฌงค์**

เป็นอันภิกษุปรารถนาแล้ว ภิกษุเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์
สมาธิสัมโพชฌงค์จึงถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ

(๗) เธอย่อมเพ่งจิตที่ตั้งมั่นเช่นนั้นอย่างดี สมัยใด ภิกษุยอมเพ่งจิตที่ตั้งมั่น
เช่นนั้นอย่างดี สมัยนั้น **อุเบกขาสัมโพชฌงค์** ชื่อว่าเป็นอันภิกษุปรารถนาแล้ว

ภิกษุเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์

อุเบกขาสัมโพชฌงค์จึงถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ

ถัม.ม. ๑๕/๕๘๕ ปฐมอานันทสูตร

๓. อริยมรรคมีองค์ ๘

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เป็นอย่างไร
คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นนั่นแล ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

ที.ม. ๑๐/๔๐๒ มหาสติปัฏฐานสูตร

๓. อริยมรรคมีองค์ ๘

สัมมาทิฏฐิ เป็นอย่างไร

คือ ความรู้ในทุกข์ (ความทุกข์)

ความรู้ในทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์)

ความรู้ในทุกข์นิโรธ (ความดับแห่งทุกข์)

ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติ ให้ถึงความดับแห่งทุกข์)

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ

ที.ม. ๑๐/๔๐๒ มหาสติปัฏฐานสูตร

๓. อริยมรรคมีองค์ ๘

สัมมาสังกัปปะ เป็นอย่างไร

คือ ความดำริในการออกจากกาม

ความดำริในการไม่พยาบาท

ความดำริในการไม่เบียดเบียน

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

ที.ม. ๑๐/๔๐๒ มหาสติปัฏฐานสูตร

๓. อริยมรรคมีองค์ ๘

สัมมาวาจา เป็นอย่างไร

คือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ

เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด

เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ

เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาวาจา

ที่.ม. ๑๐/๔๐๒ มหาสติปัฏฐานสูตร

๓. อริยมรรคมีองค์ ๘

สัมมากัมมันตะ เป็นอย่างไร

คือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์

เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้

เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ

ที.ม. ๑๐/๔๐๒ มหาสติปัฏฐานสูตร

๓. อริยมรรคมีองค์ ๘

สัมมาอาชีวะ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้ว

สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ

ที.ม. ๑๐/๔๐๒ มหาสติปัฏฐานสูตร

๓. อริยมรรคมีองค์ ๘

สัมมาวายามะ เป็นอย่างไร

คือ ฝึกขุในธรรมวินัยนี้

๑. สร้างนันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น

๒. ... เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. ... เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น

๔. ... เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบุลย์

เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

ฝึกขุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ

ที.ม. ๑๐/๔๐๒ มหาสติปัฏฐานสูตร

๓. อริยมรรคมีองค์ ๘

สัมมาสติ เป็นอย่างไร

คือ ภาวนาในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกได้

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ...

๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ...

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร
มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกได้
ภิกขุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาสติ

ที.ม. ๑๐/๔๐๒ มหาสติปัฏฐานสูตร

๓. อริยมรรคมีองค์ ๘

สัมมาสมาธิ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก
มีวิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

... บรรลุตุติยฌาน ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุตตตฌาน

ที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ

ที.ม. ๑๐/๔๐๒ มหาสติปัฏฐานสูตร

สวัสดีครับ

